

УДК 349.22

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.01.52>

СУЧАСНА КОНЦЕПЦІЯ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ РОЗВИТКУ КОНЦЕПЦІЇ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Гаєвий В.В.,

аспірант кафедри трудового права
та права соціального забезпечення
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка
ORCID: 0009-0003-1146-4943

Гаєвий В.В. Сучасна концепція удосконалення правового регулювання соціальної безпеки України в умовах розвитку концепції громадянського суспільства.

Стаття присвячена формулюванню змісту сучасного концептуально-стратегічного акту щодо удосконалення правового регулювання соціальної безпеки України в умовах розвитку концепції громадянського суспільства. Автором пропонується створити та схвалити Концепцію забезпечення участі суб'єктів громадянського суспільства в забезпеченні соціальної безпеки сучасної України. Структурно цей документ буде складатись з шести частин. Перша – «Проблеми, які потребують розв'язання», зокрема, неврегульованість чинним законодавством діяльності суб'єктів громадянського суспільства, що створює вакуум у правовій базі й стосовно правового регулювання соціальної безпеки за участю таких суб'єктів. Друга – «Ціннісні орієнтири, мета і завдання реалізації цієї Концепції», в якій окреслюються основні принципи механізму правового регулювання соціальної безпеки в умовах розвитку концепції громадянського суспільства. Також в якості мети зазначається формування інституційних, нормативно-правових та ін. ресурсних умов за яких уможливіюється ефективна участь суб'єктів громадянського суспільства в правовому регулюванні умов соціально безпечного буття людини в Україні. Третя – «Строки реалізації цієї Концепції», в якій вказується, що Концепція діє безстроково, однак, розв'язання ключових проблем, про які йдеться в Концепції, повинно відбутись до 2026 року. Четверта – «Шляхи і способи розв'язання проблем». Серед таких шляхів називаються, зокрема: удосконалення чинного законодавства в частині правового регулювання участі суб'єктів громадянського суспільства в правовому регулюванні загалом і в правовому регулюванні соціальної безпеки, зокрема; створення Стратегію забезпечення соціальної безпеки суб'єктами громадянського суспільства, а також програми її реалізації та ін. П'ята та шоста

– «Очікувані результати» та «Обсяг фінансових, матеріально-технічних, трудових ресурсів». У висновках до статті узагальнюються результати дослідження та окреслюється перелік нормативно-правових актів, які необхідно розробити та прийняти у рамках впровадження Концепції. Серед таких актів – проекти законів України «Про соціальну безпеку», «Про діяльність суб'єктів громадянського суспільства в Україні», «Про громадську лобістську діяльність».

Ключові слова: громадянське суспільство, правове регулювання, соціальна безпека, соціальне право, соціальний захист, суб'єкти громадянського суспільства.

Haievyi V.V. The modern concept of improving the legal regulation of social security in Ukraine in the context of the development of the concept of civil society.

This article focuses on developing the content of a contemporary, concept and strategic act aimed at enhancing the legal regulation of social security in Ukraine, contextualized within the evolution of the concept of civil society. The author advocates for the creation and endorsement of a Concept to facilitate the participation of civil society actors in bolstering the social security of modern Ukraine. Structurally, this Concept is composed of six parts. The first, 'Problems that Require Solutions,' highlights issues such as the subpar quality of current legislation's legal regulation concerning the activities of civil society entities, leading to a legal vacuum in the legal framework and regulation of social security involving these entities. The second part, 'Value Guidelines, Goals, and Objectives for the Implementation of this Concept,' delineates the foundational principles of the social security legal regulation mechanism in the context of civil society's development. Furthermore, it identifies the establishment of institutional, regulatory, and other resource conditions as a goal, enabling effective civil society participation in legally regulating conditions for a socially safe human existence in Ukraine.

The third section of the Concept, 'Time Frame for the Implementation of this Concept,' specifies that while the Concept is valid indefinitely, the resolution of key issues addressed therein should be accomplished before 2026. The fourth part, 'Methods and Approaches for Problem,' includes strategies such as enhancing current legislation on the legal regulation of civil society actors' participation in legal processes, especially in social security regulation; the development of a Strategy for Social Security Assurance by Civil Society Actors and its corresponding implementation program, among others. The fifth and sixth parts, 'Anticipated Outcomes' and 'Estimation of Financial, Material, Technical, and Human Resources,' respectively, complete the Concept. The article's conclusion summarizes the research findings and identifies a list of regulations that should be developed and enacted as part of the Concept's implementation. These include proposed legislative drafts such as the Laws of Ukraine 'On Social Security,' 'On the Activities of Civil Society Entities in Ukraine,' and 'On Public Lobbying Activities.'

Key words: civil society actors, civil society, legal regulation, social law, social protection, social security.

Постановка проблеми. Концептуальний напрям удосконалення правового регулювання в Україні у цілому постає в якості напряму формування цілісного комплексу вихідних координат, керуючись якими можливе вдосконалення правового регулювання тих чи інших об'єктів, сприяючи таким чином подальшій розбудові України в якості правової, демократичної та соціальної держави. Таким чином, в рамках концептуального напряму потребується створення концепції, як документу, що містить засади розвитку законодавства та є обов'язковим для врахування суб'єктів правового регулювання під час вчинення дій та прийняття рішень у нормотворчій діяльності. Закономірним чином важливість концептуальних актів відзначається українськими ученими [див., напр.: 1, с. 295; 2, с. 46] та демонструється Кабінетом Міністрів України, котрим було схвалено низку концепцій, що мають значення як для забезпечення соціальної безпеки [див., напр.: 3; 4], так і для посилення участі суб'єктів громадянського суспільства в правовому регулюванні соціальної безпеки [див., напр.: 5]. Керуючись такою логікою учені та дослідники [див., напр.: 6, с. 159-160; 7, с. 176-177; 8, с. 180-182; 9, с. 167-174; 10, с. 139] у рамках з'ясування перспектив удосконалення правового регулювання соціальної безпеки (захисту) аргументують потребу створення та схвалення відповідних концепцій і стратегій посилення соціальної безпеки (захисту). Таким чином, можемо констатувати необхідність створення сучасної концепції удо-

сконалення правового регулювання соціальної безпеки України в умовах розвитку концепції громадянського суспільства, що є питанням, яке ще не досліджувалось українськими ученими.

Аналіз наукової літератури та невирішені раніше питання. Хоча ученими у галузі соціального права перспективи створення сучасної концепції удосконалення правового регулювання соціальної безпеки України в умовах розвитку концепції громадянського суспільства ще не були предметом окремого дослідження, слід констатувати, що дотичні аспекти цього питання вже розкривались у наукових працях багатьох українських учених і дослідників, серед яких Л.П. Амелічева, В.М. Андріїв, Б.Ю. Анпілогова, М.І. Іншин, Р.І. Коваленко, Е.Л. Ковалюмнус, Л.Ю. Малюга, Я.Я. Мельник, Є.П. Омеляненко, Л.М. Сіньова, Д.І. Сіроха, Д.В. Світовенко, Г.Ю. Фоміна, В.М. Шкода та ін. Грунтуючись на наукових висновках цих та ін. учених можемо сформулювати актуальний підхід до тлумачення змісту сучасної концепції удосконалення правового регулювання соціальної безпеки України в умовах розвитку концепції громадянського суспільства.

Мета статті є окреслення змісту сучасної концепції удосконалення правового регулювання соціальної безпеки України в умовах розвитку концепції громадянського суспільства. Для досягнення цієї мети необхідно виконати такі завдання: 1) окреслити структуру пропонованої концепції; 2) конкретизувати зміст складових частин пропонованої концепції; 3) узагальнити результати дослідження та проаналізувати перспективи схвалення та подальшої реалізації пропонованої концепції.

Виклад основного матеріалу дослідження. Подальше удосконалення правового регулювання соціальної безпеки в умовах розвитку концепції громадянського суспільства не може здійснюватися без концептуального напряму удосконалення такого правового регулювання. У зв'язку із цим слід вести мову про необхідність створення Концепції забезпечення участі суб'єктів громадянського суспільства в забезпеченні соціальної безпеки сучасної України. Структурно цей документ має складатись з наступних елементів:

1. «Проблеми, які потребують розв'язання». У цій частині Концепції слід у загальних рисах описати зміст правового регулювання в сучасній Україні, а також окреслити роль суб'єктів громадянського суспільства в нормативно-правовому забезпеченні соціальної безпеки. Окремо, в зазначеній частині Концепції слід конкретизовано окреслити ключові проблеми участі суб'єктів громадянського суспільства в забезпеченні соціальної безпеки сучасної України. Серед таких проблем слід назвати: 1) неврегульованість

чинним законодавством діяльності суб'єктів громадянського суспільства, що створює вакуум у правовій базі й стосовно правового регулювання соціальної безпеки за участю таких суб'єктів; 2) відсутність норм законодавства, в яких чітко окреслюються форми, способи та засоби участі суб'єктів громадянського суспільства в правовому регулюванні соціальної безпеки; 3) відсутність нормативно-правовим чином визначених критеріїв безбар'єрної, ефективної участі суб'єктів громадянського суспільства в правовому регулюванні загалом та правовому регулюванні соціальної безпеки, зокрема; 4) відсутність незалежного інституційного нагляду за громадянським суспільством, а саме незалежної від впливу держави інституційної основи контролю та нагляду за доброчесністю діяльністю суб'єктів громадянського суспільства; 5) відсутність стратегії і програм посилення взаємодії держави (органів місцевого самоврядування) та суб'єктів громадянського суспільства у комплексі питань, пов'язаних із правовим регулюванням соціальної безпеки; б) брак актуальних та дієвих ініціатив щодо посилення ролі суб'єктів громадянського суспільства у правовому регулюванні соціальної безпеки в Україні.

2. «Ціннісні орієнтири, мета і завдання реалізації цієї Концепції». Ціннісними орієнтирами Концепції повинні вважатись основні принципи механізму правового регулювання соціальної безпеки в умовах розвитку концепції громадянського суспільства в Україні, що закономірно, адже пропонується нами концептуальний акт зосереджений на посиленні ефективності цього правового механізму (без спотворення його змісту) за рахунок оптимізації та підвищення ефективності ролі суб'єктів громадянського суспільства в правовому регулюванні соціальної безпеки. Таким чином, систему таких цінностей слід назвати: 1) загальноправові принципи; 2) ключові принципи соціального права України, вимоги яких повинні враховуватись під час участі суб'єктів громадянського суспільства в правовому регулюванні соціальної безпеки, насамперед: принцип соціальної справедливості, принцип соціальної відповідальності, принцип соціальної солідарності, принцип свободи праці, принцип розумного пристосування, принцип позитивної дискримінації та ін.; 3) основні принципи соціальної безпеки (захисту), адже результатом участі громадянського суспільства в правовому регулюванні соціальної безпеки має стати саме досягнення мети соціальної безпеки.

Що ж стосується мети запропонованої нами Концепції, то вона може зводитись до формування інституційних, нормативно-правових та ін. ресурсних умов за яких уможливується ефективна участь суб'єктів громадянського суспільства в правовому регулюванні умов соціально безпеч-

ного буття людини в Україні. Закономірним чином окреслена нами мета Концепції не повинна залишатись на рівні бажаної соціально-правової ідеї, а має бути конкретизована в комплексі завдань, які дозволятимуть їй об'єктивуватись в практичній дійсності. Для визначення переліку завдань Концепції є вкрай важливим розуміння обсягу мети і завдань соціальної безпеки, а також мети і завдань механізму правового регулювання соціальної безпеки в умовах розвитку концепції громадянського суспільства. Додатково враховуючи соціально-правову природу суб'єктів громадянського суспільства, можемо дійти висновку, що основними такими завданнями Концепції, зокрема, є: по-перше, створення за участю суб'єктів громадянського суспільства всеосяжної нормативно-правової основи для забезпечення соціально безпечного існування особистості, груп людей, суспільства та держави у цілому. По-друге, створення можливостей для того, щоби суб'єкти громадянського суспільства могли контролювати нормативно-правове забезпечення соціальної безпеки, а так само – сприяли забезпеченню відповідності процесу нормотворення та нормативно-правової основи соціально-правового режиму соціальної безпеки: а) людиноцентричній парадигмі розвитку держави; б) також принципам права; в) чинним нормам законодавства (щонайперше, Конституції України та актам, які містять міжнародно-правові зобов'язання держави); г) судовій практиці (насамперед, рішенням Конституційного Суду України, рішенням Європейського суду з прав людини, зразковим рішенням Верховного Суду у питаннях соціальної безпеки); г) розвитку наукової думки щодо соціальної безпеки, забезпечення соціальної безпеки, ефективності правового регулювання соціальної безпеки, участі суб'єктів громадянського суспільства в правовому регулюванні соціальної безпеки та ін.; д) поточній соціально-економічній дійсності. По-третє, забезпечення правової визначеності нормативно-правової основи участі суб'єктів громадянського суспільства в правовому регулюванні соціальної безпеки, що сприятиме соціальній справедливості, соціальній відповідальності та соціальній солідарності в державі (визначення підстав, умов, форм і методів такої участі; юридичної сили ініціатив та висновків суб'єктів громадянського суспільства щодо соціально-парових питань; юридична відповідальність за порушення прав суб'єктів громадянського суспільства на участь в правовому регулюванні соціальної безпеки; юридична відповідальність за недоброчесні дії суб'єктів громадянського суспільства в процесі правового регулювання соціальної безпеки). По-четверте, забезпечення інституційних умов незалежного контролю за доброчесністю діяльності суб'єктів громадянського суспільства та ін.

3. «Строки реалізації цієї Концепції». На нашу думку не доцільно обмежувати дію цієї Концепції часовими рамками, адже в ній відображена множина концептуальних орієнтирів, які повсякчас залишаються актуальними. Попри це, вважаємо недоцільним залишити цей документ в якості акту, від впровадження у практичній дійсності закладених цінностей в якому держава повсякчас буде відходити. З цих міркувань вважаємо доцільним вказати у цій частині Концепції, що її повна реалізація (у частині «Шляхи і способи розв'язання проблем») має бути здійснена до 2026 року, а потім, щорічно оцінюватись суб'єктами громадянського суспільства на предмет актуальності та відповідності дій і рішень держави (органів місцевого самоврядування, ін. суб'єктів) засадам, викладених у цій Концепції.

4. «Шляхи і способи розв'язання проблем». Ця частина запропонованої нами Концепції повинна узгоджуватись із частиною «Ціннісні орієнтири, мета і завдання реалізації цієї Концепції». При цьому, враховуючи частину «Проблеми, які потребують розв'язання», доходимо висновку, що в запропонованому нами документі мають окреслюватись щонайперше шість шляхів (охоплюють відповідні способи нормотворчого та організаційно-інституційного характеру) розв'язання проблем, пов'язаних із участю суб'єктів громадянського суспільства в правовому регулюванні соціальної безпеки. По-перше, в Концепції має йти про створення та прийняття законодавства щодо діяльності суб'єктів громадянського суспільства, зокрема, у частині нормотворення та участі в нормотворчій діяльності. Спеціальний законодавчий акт про діяльність суб'єктів громадянського суспільства має містити положення, які визначатимуть правовий статус, гарантії діяльності суб'єктів громадянського суспільства, а також їх юридичну відповідальність за порушення законодавства (зокрема, й в частині правового регулювання соціальної безпеки, яке повинно бути захищеним від незаконного лобізму, зловживання впливом та ін.). По-друге, одним з ключових шляхів реалізації Концепції є удосконалення чинного законодавства в частині правового регулювання участі суб'єктів громадянського суспільства в правовому регулюванні загалом і в правовому регулюванні соціальної безпеки, зокрема. У цих нормах законодавства слід чітко окреслити форми та методи участі громадянського суспільства в процесах нормативно-правового забезпечення соціальної безпеки, сприяючи тому, щоби правове регулювання соціальної безпеки не лише враховувало потенціал реалізації соціальної функції суб'єктів громадянського суспільства, але формувало умови структурованої, послідовної та ефективної взаємодії суб'єктів нормотворення та суб'єктів громадянського суспільства на загальнонаціональному

рівні, на місцевому рівні, а також на організаційному рівні. По-третє, доцільним є створення і закріплення на рівні законодавства критеріїв безбар'єрної участі суб'єктів громадянського суспільства в правовому регулюванні соціальної безпеки, які міститимуть критерії та стандарти інклюзивної та ефективної участі громадянського суспільства (незалежно від типу та масштабу такого суб'єкта) в правовому регулюванні соціальної безпеки. По-четверте, для вирішення низки проблем, окреслених в запропонованій нами Концепції, необхідно розробити Стратегію забезпечення соціальної безпеки суб'єктами громадянського суспільства, а також програми її реалізації, програми взаємодії органів публічної служби (ін. суб'єктів, які врегульовують різні аспекти соціальної безпеки) з суб'єктами громадянського суспільства. По-п'яте, потребується створення незалежної інституції, відповідальної за контрольно-наглядову діяльність (спостереження, оцінювання, звітування та донесення про факти порушення законодавства) за діяльністю суб'єктів громадянського суспільства (без шкоди для свободи громадянського суспільства), забезпечення їх доброчесності та дотримання норм законодавства, а щонайперше – в питаннях правового регулювання безпеки загалом та соціальної безпеки, зокрема.

5. «Очікувані результати». Означену частину запропонованої нами Концепції не можна недооцінювати, адже чітко розуміння очікуваних результатів не лише забезпечуватиме якісну визначеність напрямків реалізації цього концептуального документу, але й також слугуватиме орієнтиром для оцінки ефективності Концепції у 2026 році (тобто, коли мають бути виконанні ключові завдання цієї Концепції). Серед очікуваних результатів можемо назвати, наприклад: існування комплексної та чітко визначеної нормативно-правової основи, що регулює діяльність організацій громадянського суспільства, забезпечуючи чіткість, легітимність та ефективність їхньої діяльності загалом та в питаннях правового регулювання соціальної безпеки, зокрема; суб'єкти громадянського суспільства матимуть можливість дійсно долучатись до правового регулювання соціальної безпеки та ефективним і законним чином впливати на суб'єктів нормотворення з метою забезпечення виконання ними мети і завдань соціальної безпеки в процесі правового регулювання такої безпеки; запровадження критеріїв інклюзивного та ефективного залучення громадянського суспільства до процесів правового регулювання соціальної безпеки, наслідком чого є збільшення масштабів залучення різних суб'єктів громадянського суспільства до процесу правового регулювання соціальної безпеки, запобігаючи при цьому долученню до цього процесу недоброчесних суб'єктів громадянського суспільства та ін.

6. «Обсяг фінансових, матеріально-технічних, трудових ресурсів». Реалізація завдань Концепції зумовлює необхідність виділення для цього коштів, які є необхідними для досягнення мети і завдань Концепції, реалізації відповідних заходів.

Висновки. Узагальнюючи викладене зазначимо, що на сьогоднішній день потребується створення та схвалення актуального концептуального акту, спрямованого на комплексне удосконалення правового регулювання соціальної безпеки за рахунок посилення ролі в цьому питанні суб'єктів громадянського суспільства. Важливість такого концептуального акту обумовлена тим, що в ній окреслюються також основні перспективи удосконалення соціально-правового режиму соціальної безпеки, а зокрема – перспективи удосконалення нормативно-правового забезпечення соціальної безпеки. Осмислюючи такі перспективи можемо констатувати, що в результаті схвалення пропонованої нами Концепції, а також подальшого її впровадження потребується: по-перше, створення та прийняття спеціального законодавчого акту, який буде містити основні засади соціальної безпеки та її забезпечення. У цьому законодавчому акті має міститись стаття «Участь суб'єктів громадянського суспільства в правовому регулюванні соціальної безпеки». По-друге, потребується створення та прийняття проекту Закону України «Про діяльність суб'єктів громадянського суспільства в Україні», в якому повинен міститись окремий розділ «Участь суб'єктів громадянського суспільства в правотворчій діяльності в Україні». По-третє, вбачається потреба у розробці та прийнятті проекту Закону України «Про громадську лобістську діяльність», в якому зокрема буде міститись стаття «Особливості громадської лобістської діяльності в Україні у сфері забезпечення соціальної безпеки». Ця стаття пропонованого Закону повинна створювати умови участі суб'єктів громадянського суспільства в правовому регулюванні соціальної безпеки, що не допускати недобросовісну реалізацію суб'єктами громадянського суспільства свого соціально-правового потенціалу в процесі нормативно-правового забезпечення соціальної безпеки в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Анпілогова Б.Ю. Соціальний захист як особливий соціально-правовий фено-

мен. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2023. Вип. 79, Ч. 1. С. 291-297. doi:10.24144/2307-3322.2023.79.1.49.

2. Малуґа Л.Ю. Проблеми та напрями вдосконалення правового регулювання соціального захисту працівників митних органів в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції.* 2021. № 4. С. 45-49. doi:10.15421/392178.
3. Про схвалення Концепції реалізації державної політики щодо соціального захисту населення та захисту прав дітей: Розпорядження КМУ від 26.08.2020 № 1057-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1057-2020-p> (дата звернення: 21.06.2023).
4. Про схвалення Концепції Державної цільової соціальної програми забезпечення реалізації права на житло осіб, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України, на період до 2025 року: Розпорядження КМУ від 09.06.2021 № 618-р. *Офіційний вісник України.* 2021. № 48. Ст. 3010.
5. Про схвалення Концепції розвитку громадянської освіти в Україні: Розпорядження КМУ від 03.10.2018 № 710-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/710-2018-p> (дата звернення: 21.06.2023).
6. Ковалюмнус Е.Л. Правовий механізм захисту трудових та соціальних прав суддів в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.05. Київ, 2021. 220 с.
7. Омеляненко Є.П. Форми соціального захисту працівників органів прокуратури України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.05. Київ, 2023. 245 с.
8. Світовенко Д.В. Форми та способи реалізації принципу гендерної рівності за трудовим законодавством України: дис. ... д-ра філос.: 081. Київ, 2023. 248 с.
9. Фоміна Г.Ю. Правове регулювання переведення та переміщення працівників: дис. ... д-ра філос.: 081. Київ, 2021. 235 с.
10. Шкода В.М. Поняття та ознаки соціального захисту працівників митних органів. *Соціальне право.* 2023. № 1. С. 135-141. doi:10.32751/2617-5967-2023-01-18.